

РОЗДІЛ 4

РОБОТА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ В УМОВАХ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 378.016:33

І.В. Власюк
м. Вінниця, Україна

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЯКІСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА

Постановка проблеми. ХХІ століття характеризується як інформаційне суспільство, в якому здійснюється інтенсивний розвиток ринкових відносин, інтеграція країни у світове співтовариство і важливого значення набувають знання. Рівень економічної підготовки студентів у ВНЗ не відповідає вимогам соціальних замовлень, які потребують самостійних, ініціативних, творчих, з нестандартним мисленням фахівців, які були б конкурентоспроможні на ринку праці, мали успіх у професійній самореалізації та кар'єрі. Сучасний ринок потребує фахівців із набагато більшим набором знань, умінь, навичок та якостей особистості, спроможних до саморозвитку. О. Овчарук наголошувала, що ті знання, вміння та навички, яких набуває студент під час навчальної діяльності повинні трансформуватись у компетентності, що сприятимуть особистісному культурному розвитку майбутнього фахівця та здатності швидко реагувати на запити часу.

Отже, можна вважати, що професійна підготовка майбутнього економіста якісна тоді, коли вона забезпечує формування інтегрованих якостей особистості, що відображають її професійну компетентність, творчу професійну самореалізацію, ціннісну орієнтацію і зумовлюють здатність задовольняти як особисті духовні потреби, так і потреби суспільства. У процесі професійної підготовки майбутніх економістів потрібно чітко уявити всю суть професійної компетентності та визначити її структурні компоненти, які повинні формуватись в процесі навчання у ВНЗ.

Аналіз попередніх досліджень. Питання професійної компетентності висвітлюються у наукових працях вітчизняних, російських і зарубіжних учених.

Починаючи ще з 1992 р. це поняття розглядали вчені, які досліджували проблематику професійної освіти: Л. Алексєєва, А. Архангельський, Р. Гуревич, І. Ільїна, Т. Коваль, Н. Ничкало, Н. Шаблігіна.

Зарубіжні наукові джерела характеризуючи професійну компетентність як «заглиблене знання», «стан адекватного виконання задачі», «здатність до актуального виконання діяльності», не повною мірою конкретизують його зміст.

Німецькі дослідники розглядають професійну компетентність як здатність індивіда поводитися, застосовувати свої знання та вміння у професійних, суспільних і приватних ситуаціях, в умовах нормативних і ціннісних змін відповідно до суті справи, виражено, а також відповідально стосовно себе та суспільства.

У педагогіці деякі вчені (Е. Бондарєвська, Н. Рожевий та інші) розглядають цю категорію як похідний компонент «загальнокультурної компетентності». Т. Браже і Н. Запрудський під професійною компетентністю розуміють системне явище, яке містить знання, уміння, навички, професійно значущі якості особистості фахівця, що забезпечують виконання ним власних професійних обов'язків. В. Пугачов розглядає професійну

компетентність як характерну якість підготовки фахівця, потенціал ефективної трудової діяльності. Під професійною підготовкою автор розуміє технічну підготовленість працівника до виконання професійних функцій, пов'язаних зі спеціалізацією.

Науковці, які працювали у напрямку професійної підготовки (І. Зимня, А. Маркова, В. Максимова, М. Нечаєв, О. Пехота), вивчаючи всебічно компетентність, пропонували будувати навчання в такий спосіб, щоб сформована компетентність була кінцевим його результатом.

Стосовно вітчизняних учених, вони теж по-різному тлумачать це поняття. Р. Гуревич під професійною компетентністю розуміє особливу організацію знань та умінь, що дозволяє фахівцеві успішно діяти в професійній галузі за будь-яких, у тому числі й екстремальних умов.

Н. Ничкало вважає, що професійна компетентність є набором знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, уміння використовувати інформацію, аналізувати та передбачати наслідки своєї професійної діяльності.

В енциклопедії освіти за редакцією В. Кременя сформульовано визначення професійної компетентності як «інтегративної характеристики ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця» [4, с. 722].

Проаналізувавши вищерозглянуті тлумачення поняття «професійна компетентність» помітно, що на перший план вчені висували знання, досвід, навички, уміння, професійно значущі якості особистості, які необхідні фахівцеві для виконання його професійних обов'язків, розглядали певні аспекти професіоналізму.

Звертаючись до робіт російського академіка В. Опушкіна та українського науковця Л. Дибкової, які наголошували на тому, що професійна компетентність є здатністю ефективно використовувати набуті знання, вміння і навички; вміння вирішити ту чи іншу проблему, здійснювати активний пошук набуття нового досвіду; наявність вмінь і навичок самостійності й планування, організації власної діяльності; креативність, здатність до саморозвитку, самоаналізу, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю, можна зробити висновки, що вони особливо підкреслюють саме особистісний компонент професійної компетентності.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що сучасні погляди щодо трактування професійної компетентності різняться, але більшість авторів розглядають це поняття у двох аспектах: з одного боку, як мету освіти, професійної підготовки, кінцевим результатом навчання, а з іншого – як проміжний результат, який характеризує фахівця, виконуючого свою професійну діяльність.

Метою статті є аналіз різних підходів до визначення сутності поняття «професійна компетентність», з позицій професійної підготовки економістів; пошук подібностей і відмінностей у поглядах науковців на структуру професійної компетентності; створення власної структури професійної компетентності майбутніх економістів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміна сукупності принципів, переконань, цінностей і технічних засобів в освіті, що зумовлена загальноєвропейською та світовою тенденцією інтеграції, глобалізацією світової економіки та стандартизацією європейської освіти на засадах Болонської угоди, викликала необхідність уведення поняття компетентнісного підходу в освіті, зокрема у професійній підготовці економістів, який базується на системі компетентностей і компетенцій.

Поняття «компетенція», «компетентність», увійшли до вітчизняної педагогіки, як зауважують О. Пометун та І. Зимня, із західної педагогічної термінології і поступово впроваджувались до педагогічної науки. Вперше термін «компетенція» ввів Н. Хомський у лінгвістичну науку. Автор наголошував, що компетенція є знанням мови. Деякі науковці (В. Байденко, І. Галяміна, В. Кальней, С. Шишов) поняття компетенції визначають як загальну здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, яких набувають завдяки навчання і які використовують при розв'язанні завдань, що потребують гнучкості й адаптивної реакції на зміну обставин і середовища; здатність робити щось добре, ефективно з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки.

Дж. Равен звертає увагу на те, що компетенції – це мотивовані здібності. Цієї ж думки притримувався і С. Бондар, який наголошував на тому, що компетенція – це здатність особистості діяти. Але жодна людина не діятиме, якщо вона особисто не зацікавлена в цьому. Отже, природа компетенцій така, що вони можуть проявлятися лише в єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої зацікавленості в даному виді діяльності.

Д. Іванова, П. Московська, А. Хуторський інтерпретували компетенцію як предметну галузь, у якій індивід добре освічений; базову характеристику індивіда, глибоку та стійку частину особистості; інтегративну сукупність характеристик, які забезпечують виконання професійної діяльності на високому рівні та досягнення певного результату; здібність встановити зв'язок між знаннями та ситуацією.

Науковець Дж. Ровен надає найширшого і найактуальнішого на той час, змістовного тлумачення компетентності. Автор зазначав, що компетентність – це багатокомпонентне явище, складові якого відносно взаємозалежні, деякі когнітивні, інші емоційні [7].

У роботах російських дослідників (В. Болотов, І. Зимня, А. Хуторський) поняття компетентності включає складові: мотиваційну (готовність до прояву компетентності), когнітивну (володіння знаннями), діяльну (сформованість способів діяльності), аксіологічну (освоєння цінностей, ціннісне ставлення до професійної діяльності та особистого зростання).

Українські науковці (В. Байденко, І. Єрмакова, Г. Несен, Н. Ничкало, О. Овчарук, Г. Попова, Л. Сохань) визначають компетентність як виражену здатність фахівця застосовувати знання, уміння та навички і виявляти певні соціально - особистісні якості в процесі професійної діяльності [5, с. 14; 6, с. 6]. Н. Авдєєва розглядає компетентність як своєрідні індикатори, які характеризують готовність особистості до життя в суспільстві [1, с. 34].

Можна зробити висновок, що компетентність не просто є утворенням умінь, навичок і знань, а внутрішньою характеристикою особистості. На основі теоретичного аналізу вищезазначеного ми будемо розмежовувати поняття компетенції та компетентності.

Обґрунтовуючи розуміння компетентності та компетенцій доцільно розглянути її види. Виділяють такі види компетентності: *функціональна (професійна), інтелектуальна, ситуативна, часова та соціальна*.

У працях таких дослідників, як І. Зимня, О. Пометун, Дж. Равен та інших можемо спостерігати іншу систему компетентностей, а саме: *ключові (базові), загально – галузеві та предметні* відповідно до пріоритетності у навчальній діяльності. Вчені відзначають, що найвищим показником у системі професійної підготовки є формування ключових (базових) компетентностей, які є підґрунтям для всебічного розвитку та для актуалізації неперервної освіти протягом життя.

Свою увагу в даній статті ми приділимо вивченню питання професійної компетентності, як однієї зі складових системи.

У роботі російського науковця О. Бондарєвої подано результати вивчення сутнісних складових професійної компетентності майбутніх економістів, зокрема: *мотиваційно-вольовий, функціональний, комунікативний і рефлексивний компоненти*.

На думку дослідниці, *мотиваційно-вольовий* компонент містить мотиви, цілі, потреби, ціннісні орієнтири, стимулює творчий прояв особистості у професійній компетентності; це прояв наполегливості, активності, завзятості при виконанні складних завдань, тобто характеризує вольову сторону поведінки.

Дослідниця вважає, що основою *функціонального* компонента професійної компетентності майбутнього фахівця економічного профілю є одержаний синтез знань: гуманітарних, соціально-економічних, природознавчих, загальнопрофесійних, спеціальних і спеціалізованих економічних дисциплін, навичок творчої діяльності фахівця, які формуються ще у ВНЗ.

Рефлексивний компонент містить, на думку О. Бондарєвої, вміння свідомо контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку, особистісних досягнень; сформованість креативності, ініціативності, налаштованості на співпрацю,

співтворчість, впевненість у собі, схильність до самоаналізу, а також професійно важливих знань, умінь і навичок.

Розглядаючи *комунікативний компонент*, дослідниця зазначає, що він містить вміння ясно та чітко висловлювати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, висловлювати судження, встановлювати міжособистісні зв'язки, погоджувати свої дії з діями колег, організовувати і підтримувати діалог [2, с. 1-3].

У науковому дослідженні Л. Дибкової також подано складові професійної компетентності майбутніх економістів, а саме:

– компетенції у сфері економічної діяльності (економічне мислення, досвід практичної діяльності, володіння методами економічного аналізу та проектування, створення і розвиток власної економічної позиції);

– *компетенції в інших сферах професійної діяльності*;

– *інформаційна компетентність* (здатність до пошуку необхідної інформації, ефективне застосування інформаційних технологій і відповідних програмних продуктів);

– *комунікативна компетентність* (знання ділового етикету та основ конфліктології, толерантність до існування інших поглядів, ефективна групова взаємодія, громадська активність, позитивна установка до себе та інших);

– *компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей* (адекватна самооцінка, впевненість у собі, самоконтроль, самоефективність, високий рівень мотивації до досягнень, визнання неперервної освіти протягом життя) [3, с. 29].

Звернемось до досліджень іноземних науковців.

Німецький дослідник Петер Йегер вважає показником професіоналізму фахівців діяльнісну професійну компетентність і виокремлює її чотири структурні компоненти, а саме: *фахова* (темп роботи, робоча техніка, якість роботи, професійні знання і вміння, послідовність), *соціальна* (щирість, манера поведінки, здатність до критичної оцінки, робота в команді), *методична* (креативна діяльність, глобальне та структуроване мислення, готовність до змін, інноваційна діяльність) та *особистісна* (мобільність, креативність, цілеспрямованість, ініціативність, гнучкість, самостійність) компетентності. Лише у тісному зв'язку та взаємодії всіх її структурних компонентів професійна компетентність набуває цілісності.

Щодо науковців з Великобританії Cheetham та Chivers, то вони розвинули цілісну модель професійної компетентності, яка включає п'ять наборів пов'язаних компетенцій і компетентностей:

– Когнітивні компетенції включають як «офіційні» знання, так і «неофіційні» – засновані на особистому досвіді. Знання (знають – що), підкріплені розумінням (знають – чому), відрізняються від компетенцій.

– Функціональна компетентність (навички або ноу-хау) включає те, що людина, яка працює в даній професійній сфері, повинна бути здатна зробити і продемонструвати.

– Особистісні компетенції (поведінкові компетенції, «знають, як поводитися») визначаються як відносно стійкі характеристики особистості, пов'язані з високоефективним виконанням роботи.

– Етична компетентність – особиста думка і професійні цінності, здатність приймати відповідні рішення в робочих ситуаціях.

– Мета-компетенції належать до здатності долати невпевненість і відповідно реагувати на критику.

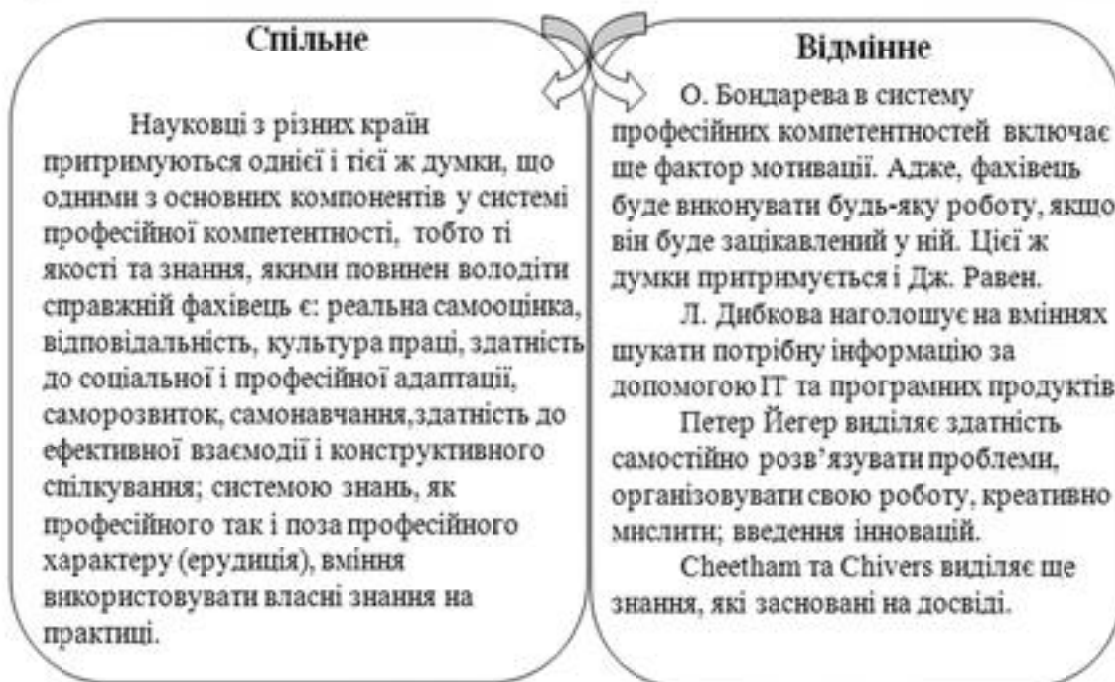
На основі аналізу вищезазначеного подаємо порівняльну таблицю складових професійної компетентності, акцентуючи на їх спільних і відмінних рисах (рис. 1).

З урахуванням положень освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки та освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) фахівців економічного профілю за спеціальностями «Фінанси», «Облік і аудит», «Маркетинг», специфіки професійної діяльності цих фахівців, а також на основі проведеного аналізу щодо визначення структури професійної компетентності фахівця, ми виокремлюємо такі структурні компоненти професійної компетентності

Розділ 4   **Робота вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації в умовах інтенсифікації навчально-виховного процесу**

майбутніх економістів: *функціональний, методичний, інформаційний, соціальний та особистісний* (рис. 2).

Рос. науковець О. Бондарева	Укр. науковець Л. Дибкова
<ol style="list-style-type: none"> 1. Мотиваційно-вольовий 2. Функціональний 3. Комунікативний 4. Рефлексивний. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Компетенції у сфері економічної діяльності 2. Компетенції в інших сферах професійної діяльності 3. Інформаційна компетенція 4. Комунікативна компетенція 5. Компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей.
Нім. дослідник Петер Йегер	Науковці з Великобританії Cheetham та Chivers
<ol style="list-style-type: none"> 1. Фаховий 2. Соціальний 3. Методичний 4. Особистісний 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Когнітивні 2. Функціональні 3. Особистісні 4. Етичні 5. Мета-компетенції

Рис. 1. Складові компоненти (компетенції) професійної компетентності економістів

Ми поділяємо твердження Л. Дибкової про те, що структурні компоненти, які формують професійну компетентність фахівця, – це ті цілі, яких необхідно досягти в процесі навчання у вищому навчальному закладі [3, с. 28].

На нашу думку, результатом професійної підготовки економістів є їхня сформована професійна компетентність.

Висновки. Отже, зважаючи на вищесказане та на проведений аналіз літератури з проблеми формування професійної компетентності, нам вдалося виокремити компоненти професійної компетентності майбутнього економіста. На кожному етапі формування професійної компетентності економіста необхідно створювати такі педагогічні умови, які б сприяли розвитку компетенцій професійної компетентності.

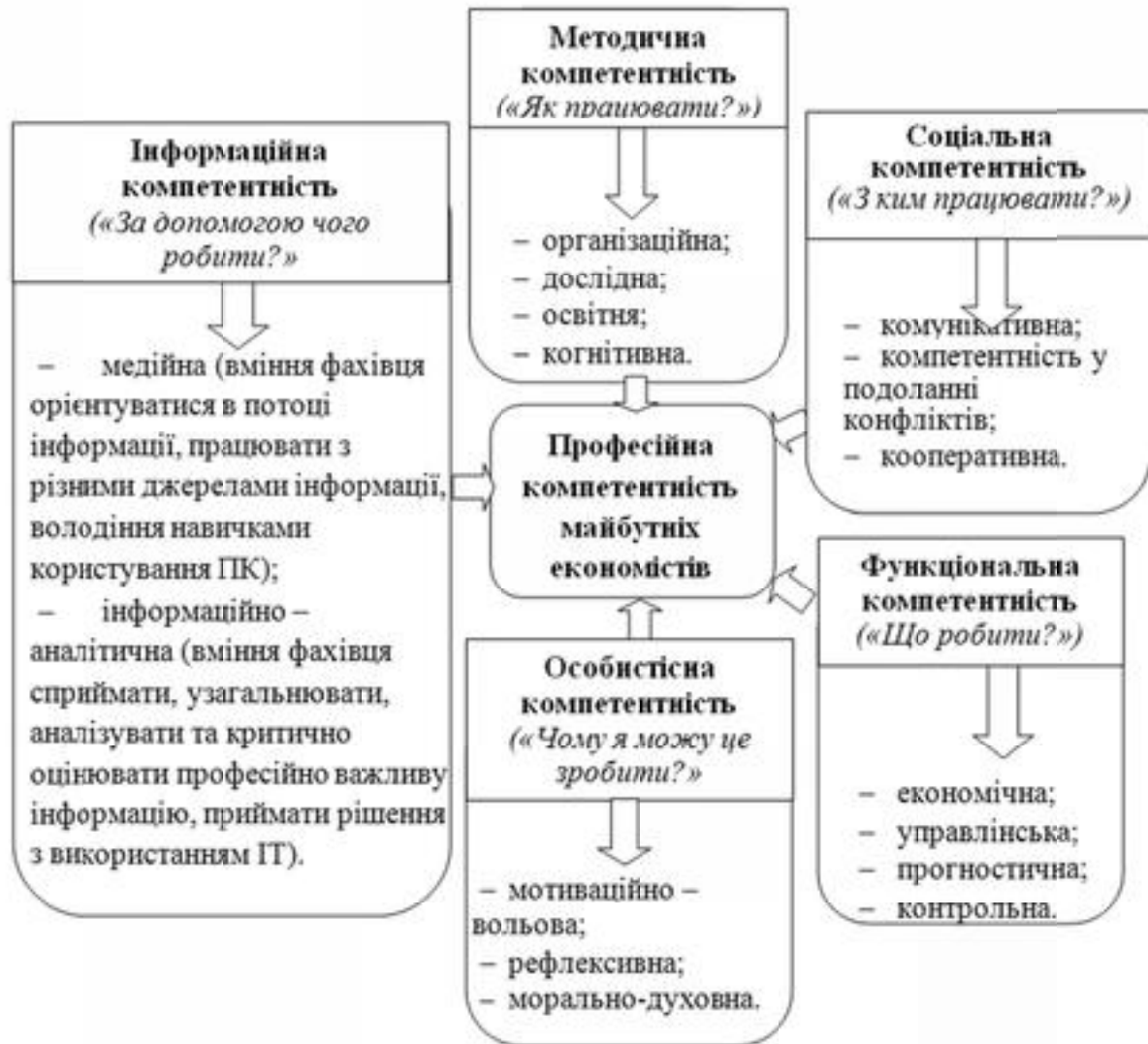

Рис. 2. Структура професійної компетентності майбутніх економістів за спеціальностями «Фінанси», «Облік і аудит», «Маркетинг»

Література:

1. Авдеева Н. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования / Н. Авдеева // Педагогика. – 2003. – №5. – С. 34-39.
2. Бондарева Е. Направленность на формирование профессиональной компетентности как путь совершенствования экономического образования / Е.В. Бондарева // Материалы заочной научно- методической Internet-конференции «экономическое образование в XXI веке». – Режим доступа: http://www.ncstu.ru/content/_docs/pdf/conf/past/xxxii/13.pdf.
3. Дибкова Л.М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : дис. канд. пед. наук: 13.00.04/ Дибкова Людмила Миколаївна. – К., 2006.- 198 с.
4. Енциклопедія освіти / [ред. – упоряд. В. Кремінь]. – К. : Юрінком Інтер, 2008.– 1040 с.
5. Зимняя И. А. Общая культура и социально – профессиональная компетентность человека / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 11. – С. 14-20.
6. Овчарук О. В. Ключові компетентності: європейське бачення / О.В. Овчарук // Управління освітою. – 2003. – № 15-16. – С. 6-9.
7. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Равен Дж. – М.: Прогресс, 2002. – 234 с.

У статті проведено аналіз професійної компетентності, її сутності та структури, з позицій професійної підготовки майбутніх економістів. На основі вивчення наукової літератури конкретизовані такі основні поняття: компетентність, компетенція, професійна компетентність економіста, складові професійної компетентності економіста.

Розділ 4 **Робота вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації в умовах інтенсифікації навчально-виховного процесу**

Ключові слова: професійна компетентність економіста, структурні компоненти компетентності, компетенція, компетентність, ключові компетентності.

Данная статья посвящена анализу профессиональной компетентности, ее сущности и структуре, исходя из позиций профессиональной подготовки будущих экономистов. На основе анализа научной литературы конкретизированы следующие основные понятия: компетентность, компетенция, профессиональная компетентность экономиста, составляющие профессиональной компетентности экономиста.

Ключевые слова: профессиональная компетентность экономиста, структурные компоненты компетентности, компетенция, компетентность, ключевые компетентности.

This article deals with the analysis of professional competence, its nature and structure based on position training of future economists. On the basis of the scientific literature, specific such basic concepts: competence, competence, professional competence economist components of professional competence in economics.

Keywords: professional training, structural components of competence, competence economist's, competence structure.